

Új kulturális politika: részvétel, sokszínűség és demokrácia

Bozóki András

(2014)

Tudjuk, hogy a politika nemcsak a racionalitás világa, hanem érzelmek, szenvedélyek művészete is. Racionális szóval bizonyos rétegek figyelmét meg lehet ragadni, de a politikában ennél többre van szükség. Ezért a szimbolikának helye van a politika repertoárjában, de természetesen nem téveszthetjük össze a kulturális politikával. Mind a kettőre a maga helyén van szükség. Milyen szavakat használ a mostani rezsim? Nemzet, haza, család, otthon, rend. Egy hierarchikus, tradicionális, zárt társadalom hívószavait. Ezzel szemben egy másfajta szimbolikus politikára van szükség, amely megszólítja a köztársaság híveit, azokat, akik részt szeretnének venni a politikai folyamatokban, akikre azt mondhatnánk, hogy a „szabadság, egyenlőség, testvériség” hívei.

Ez a szimbolikus politika szintje, ami nagyon fontos ugyan, de nem gyarmatosíthatja a kultúrát. A kultúra az egészen más. Ha demokratikus fordulatot akarunk, tudatában kell lennünk annak, hogy ez csak akkor maradhat tartós, ha kulturális, szemléletbeli fordulattal jár együtt. Hiába vannak demokratikus intézményrendszereink, ha nincsenek benne olyanok, akik kiállnának és megvédenék a független intézményeket, ha kell, akár úgy is, hogy (a szó valós vagy átvitt értelmében) odaláncolják magukat hozzájuk, és ott maradnak, tüntetnek addig, amíg a jogsértés meg nem szűnik. A hatalomnak kiszolgáltatott, elszegényedett, lerongyolódott és kirekesztett emberektől ez nehezen várható. A kulturális politika megújításában nagyon fontos szempont kell legyen a társadalompolitika, sőt a szociálpolitika. Olyan szegénység alakult ki Magyarországon, olyan leszakadt társadalmi rétegeket látunk, amelyeket 15 évvel ezelőtt nemhogy nem láttunk, de elgondolni sem tudtunk. Sokunk számára a rendszerváltás csodálatos fordulat volt, szabadok lettünk, miközben százezreknek az állásuk elvesztését jelentette.

Bizonyos illúziókkal le kell számolnunk és új feladatokkal kell szembenéznünk. A kulturális politikának igenis van esélynövelő, szociális, társadalompolitikai funkciója. A közkultúra támogatása nem szorulhat háttérbe. Olyan alapelvekre van szükség, amelyek ezt a szociális funkciót figyelembe veszik. Miniszterségem idején megpróbáltunk kifejezetten a vidéki kistélepekre koncentrálni, esélyteremtő, esélyegyenlőséget segítő, a hátrányos helyzetű

társaságokat valamennyire felkaroló programokat indítani. Úgy fogalmaztam, legyen ez a Tisztesség, Esély és Alternatíva politikája, vagy röviden: a TEA. Tisztességen a törvényes eljárások, az összeférhetetlenségi szabályozások betartását, a becsületes munkát értettem. Esélyen az esélyteremtés politikáját, alternatíván pedig azt, hogy a kultúra nem homogén szerkezetű, ezért a politikusnak lehetőleg sokféle módon, sokféle eszközzel, sokféle technikával a kultúra pluralizmusát kell támogatnia.

Az elmúlt négy év nagy vesztesei közé tartozik a kultúra. A területnek egyszerre kellett elszenvednie, hogy beolvasztották egy gigaminisztériumba, és azt, hogy a kulturális élet fontos területeit más tárcákhoz sorolták, mint a filmfinanszírozást, amely a miniszterelnökséghez került, a külföldi kulturális intézeteket, amelyeket a közigazgatási és igazságügyi miniszter felügyel. Ennél fontosabb, hogy az Orbán-kormány szerint a kultúra szerepe abban áll, hogy politikailag homogenizálja a nemzetet. Etatiszt, homogén kultúrafelfogással állunk szemben, amely lenézi az ország polgárait, nem ismeri el önálló, autonóm cselekvőképességüket és újító kritikai szellemüket. E felfogás szerint a kultúra csupán a politika eszköze, szolgálóleánya. Ugyanakkor bizonyos területekre bőven van pénz, lásd a Magyar Művészeti Akadémiát, amely ma már négymilliárd forint feletti költségvetéssel rendelkezik. A közoktatásban lezajlott radikális változtatásokkal együtt ez már a kulturális átnevelés célját szolgálja. A kormány elitcserét kíván végrehajtani, a jelentős kulturális intézmények élére politikai kinevezettek kerültek.

A magyarországi kulturális viszonyok diagnózisával magam is elég sokat foglalkoztam barátaimmal, kollégáimmal; írásaink az online Beszélőben,¹ a *Mozgó Világban*² és máshol³ olvashatók. Ezért most inkább az új kulturális politika teendőiről szeretnék beszélni. Fontosak az olyan kulturális alapelvek, amelyek reflektálnak Magyarországnak kétségbeejtő gazdasági és szociális helyzetére, mert a kultúrának ennek javításában is van dolga. Úgy vélem, hogy a társadalmi részvétel, a kulturális sokszínűség és a kulturális demokrácia fogalmaiból érdemes kiindulnunk.

¹ Bajomi-Lázár Péter, Bozóki András, Gáspár Máté, Karsai György, Marsovszky Magdolna, Mélyi József, Nagy Gergely, Vörös Miklós: A kulturális szféra helyzete Magyarországon, *Beszélő* 2013 július.

² Bozóki András: Családi tűzfészek. *Mozgó Világ*, 2013. 10. szám

³ Magyar Bálint (szerk.): *Magyar polip: a posztkommunista maffiaállam*. Budapest: Noran Libro, 2013. Lásd még az Együtt-PM kulturális programját, amelyet 2014. január 29-én mutattak be. A program elkészítésében részt vett: Bozóki András, Csoszó Gabriella, Gáspár Máté, Hajdú Nóra, Horgas Péter, Karácsony Gergely, Kovács Orsolya, Krasztev Péter, Schilling Árpád és Tordai Csaba.

A **társadalmi részvétel** azt jelenti, hogy a kultúra alulról szerveződik. Nem a hatalom által felülről lefelé oktroyált dogmatika, amit az emberek készen kapnak fogyasztásra, gondolkodniuk sem kell. A kultúrpolitika olyan társadalompolitika, amely elősegíti a kreatív, nyitott, aktív, önmagát értelmezni képes társadalom létrejöttét és fennmaradását. Támogatja a kultúra önszerveződését; bátorítja a helyi, civil kezdeményezéseket, a kultúrához való minél szélesebb körű hozzáférést; ösztönzi a kulturális és művészeti kezdeményezésekben való nem csak passzív, befogadó, de aktív, cselekvő részvételt is. A kultúra alakítja a társadalmat, de maga is társadalmi közegben formálódik.

Putyin orosz elnök úgy tudta megerősíteni a hatalmát, hogy központi kontroll alá vonta a televíziót. Igaz, hogy az országhatárok nyitottak, bárki bárhová elmehet. Az elmúlt két évtizedben két és félmillió orosz állampolgár hagyta el Oroszországot. Régen azt gondoltuk, hogy a diktatúrához zárt határok kellene, idegen csapatok, propagandafunkciót betöltő tömegkommunikációs szervezetek. Ma már nyitottak a határok, nincsenek idegen csapatok. Viszont úgy látszik, ha a kormányzat elfoglal bizonyos stratégiai pontokat, azzal megszerzi a lakosság harmadának a támogatását, a parlamenti többséget, mert elég neki, ha a többiek nem mennek el szavazni. Tehát nemcsak mobilizál, hanem demobilizál, aminek az egyik eszköze a kulturális hozzáférés korlátozása. A társadalmi részvétel rendkívül fontos, hogy meghaladhassuk a ma még létező digitális szakadékot a társadalom különböző csoportjai között.

A jelenlegi magyar rezsím politikai beavatkozásokkal homogenizálni próbálja a kultúrát. Ezzel szemben egy leendő baloldali kulturális politikának a **kulturális sokszínűség** megőrzésére és kibontakoztatására kell törekednie, mert ez a társadalom diverzitásának leképeződése. Ez a jövőbeni újítások forrása a gazdaságban, a politikában, a tudományban, a művészetekben, a mindennapi életvitelben – s mint ilyen, védendő kincs. A kultúra mindig plurális szerkezetű, egyetlen kultúra helyett többfélét ismerünk el: a mindennapi kultúrát, a közkultúrát, az ún. magas kultúrát, a különböző területi kultúrákat (regionális, európai, városi és falusi kultúrák), a közösségi, réteg- és szubkultúrákat, a nemzedéki kultúrákat és a globális kulturális hatásokat – és még folytathatnánk a sort. A modern, nemzeti kultúrák is ezek sokféle elemeiből építkeznek. A kulturális versengés hazai és a nemzetközi szinten a kreativitás ösztönzője.

A **kulturális demokrácia** igénye arra utal, hogy különösen a mai helyzetben szélesíteni kell a kultúrához való hozzáférés esélyét. Meghatározó cél a kultúra élvezetét és használatát segítő készségek fejlesztése, a közoktatás ilyen irányú újraépítése, valamint a kultúra iránti kereslet

igényének támogatása. Ehhez kiszámítható finanszírozási modellekre, többszintű és többszereplőjű kulturális kormányzásra, a döntéshozatal decentralizációjára valamint a civil közösségek bevonására van szükség. A kultúra a társadalmi integráció közege: a közösségek fenntartója és megújítója. Még mindig a közoktatási szerkezet az, amelyik behálózza az egész országot. A vidéki kis falvakban a kocsmá maradt már csak közösségi helyként, a posta már nincs ott, talán még az iskola ott van, meg a templom, tehát meg kell találni azokat a közösségi tereket, ahol a kultúra megjelenhet. Ilyen az iskola, ahol nemcsak tornatermeket kellene építeni, hanem hangszereket is be kellene szerezni, továbbá megfelelően felszerelt kis stúdiókat is létre kellene hozni, ahol a tanulók elsajátíthatnák a zene tudás alapjait. A kulturális politika és az oktatáspolitikai integrált szemlélete mindenképpen indokolt. A magyar társadalom igen jelentős hányada már szinte egyáltalán nem találkozik a kultúrával. Ennek javítása érdekében szükséges újraszabályozni a közoktatás és a kulturális feladatellátás rendszerét. Olyan fenntartói és finanszírozói társulásokot szükséges létrehozni, amelyek biztosítják a kulturális, művészeti, sport és oktatási rendszer intézményi összekapcsolódását. A kulturális-művészeti, valamint állampolgári, együttélési, pszichológiai ismeretek és készségek beépítése az oktatásba elengedhetetlen az óvodától a közoktatás legmagasabb szintjéig.

Uniformizált központi tervek helyett a kulturális politikának a döntéshozatal decentralizációjára kell törekedni, különös hangsúlyt fektetve a helyi közösségek által külső beavatkozásoktól mentesen kialakított koncepciók, programok támogatására, melyek keretében az érintettek maguk dönthetnek arról, miként őrzik meg, művelik, gyarapítják, újítják meg kultúrájukat.

*

A kulturális politika kettős természetű: egyrészt művészetpolitika, másrészt társadalompolitika. Művészetpolitika például az, hogy ki vezesse a nagy kulturális intézményeket, ki milyen díjat kapjon, művészetpolitika a kuratóriumok rendszere, a Nemzeti Kulturális Alap. A politikának nem dolga a szakmai döntéshozatal. Újra ki kell mondani, hogy a szakmai döntéseket a szakma képviselőire kell bízni. Ahol viszont a politikusoknak nagyobb szerepük van, az a művészetpolitika környezetének a formálása, valamint a társadalompolitika, az esélyteremtés, és szimbolikusan a „szabadság, egyenlőség, testvériség” elveinek alapján. Az intézményrendszer működésének minden szintjén érvényesíteni kell az átláthatóságot. Már-már brutálisan szigorú összeférhetetlenségi szabályokra van szükség. Ezt nagyon nehéz érvényesíteni, mert a magyar kulturális életet átszövik a lobbik. Egy politikus

nem mindig látja át a lobbik világát és csak később derül ki számára, hogy ki kinek a barátja, lekötelezettje, ki kivel működött együtt. Mégis az átláthatóságot igényként meg kell fogalmazni, mert másképpen egyfajta uram-bátyám rendszer válik tartóssá akkor is, ha a jóhiszeműen politikus hátrább lép, mert hiszen akkor is csak a lobbiknak adja át a terepet. Az átláthatóságnak a kulturális intézményrendszer működése egészében meghatározó szerepet kell játszania. A közfinanszírozású támogatások útja legyen nyílt és transzparens, a szakmai döntések legyenek nyilvánosak, a közpénzekből készülő alkotások – meghatározott idő elteltével – váljanak közkinccsé. Ez magával vonja a kultúrához való egyenlő hozzáférés szélesítését is, melynek rendkívül fontos eszköze az internet-ellátottság bővítése, valamint a digitalizáció, amelyet minden lehetséges szinten fejleszteni kell.

A kultúrafogyasztás legelterjedtebb módja a rádiózás és a tévzés. Mint Hunyadi Zsuzsa kutatásai kimutatták, Magyarországon az EU átlagához képest az emberek a pénz hiányában jutnak el sokkal kisebb arányban színházba, múzeumba, koncertre műemlékhez, moziba, de könyvet is kevesebben olvasnak. A megkérdezettek csak a balettnél és az operánál nem említik az EU-s átlagnál nagyobb arányban a pénzhiányt a távolmaradás okaként: itt az érdeklődés hiánya nagyobb arányú, mint az EU-ban. Nálunk viszont – szintén a pénzhiány miatt – sokkal nagyobb az internetről filmet, zenét letöltők aránya, mint az EU-ban (mármint azok körében, akiknek egyáltalán van hozzáférésük, mert amúgy abban le vagyunk maradva: nálunk 30%-nak nincs internet hozzáférése, szemben EU 14%-val). Továbbra is óriási a lemaradásunk a kulturális aktivitásban, vagyis az amatőr művészeti tevékenységekben: nálunk a polgárok 20 százaléka vesz részt ilyesmiben, az EU-ban százaléka. Erősen lemaradtunk abban is az EU átlagtól (5% vs. 11%), hogy hányan tesznek fel saját maguk által készített kulturális tartalmakat a hálóra, vagy hányan készítenek saját kulturális website-ot, kulturával kapcsolatos blogot.

*

A kultúra finanszírozásának legfontosabb csatornáját a **Nemzeti Kulturális Alap**ban látom. Az Alap államosítása, vagy az MMA alá szervezése helyett növelni kell a szakmai öngazgatás szerepét. Az 50 százalékos miniszteriális keretet az én időmben vittük le 25 százalékra, de szerintem le lehet csökkenteni akár 15-re is. Ebben a miniszter mögött álló politikai erők konszenzusára van szükség. Az NKA mellett társasági adókedvezményekkel, a szponzoráció lehetőségének kiszélesítésével érdemes élni. Az NKA elmúlt években történt átalakításának egy részével egyet lehet érteni. Lehet, hogy tényleg sok volt a kollégium,

amelyek számát csökkenteni volt érdemes – mindez azonban nem járulhat a szakszerű döntéshez szükséges kompetenciák csökkenésével. Számos belső szerkezeti változtatásra van még szükség, amelyek növelik az Alap átláthatóságát, visszaadják szakmai autonómiáját, és esélyegyenlőségi szempontok szerint is demokratizálják működését. Az NKA elnöke nyílt pályázat útján kiválasztott szakember legyen, akit 4 évre nevez ki a miniszter. Megbízása csak egyszer meghosszabbítható. Az NKA elnöke kérje fel a nagykuratórium tagjait, és elnökölje a nagykuratórium üléseit (szavazati joggal), továbbá felügyelje az NKA szakkollégiumai és kutatóintézete működését. Magától értetődő szabály legyen, hogy elnöki megbízása ideje alatt nem pályázhat az NKA-hoz. Az NKA nagykuratóriuma 9 tagból álljon, tagjait a szakmai szervezetek javaslata alapján az NKA elnöke kérje fel és megbízásukat 4 évig töltsék be. Mandátumuk meghosszabbítása ne legyen lehetséges, megbízásuk idején nem pályázhatnak. Fontos esélyegyenlőségi szempontként érvényesíteni kell azt az elvet, hogy a tagok között egyik nem aránya sem lehet 30% alatt, és legalább 2 tag 40 év alatti művészeti szakember legyen. Az NKA szakkollégiumainak kialakításánál a jelenlegi szakkollégiumi struktúrát lehet alapul venni. A szakkollégiumok egyenként 7 főből álljanak, tagjai 4 évre kapjanak megbízást, ez alatt nem pályázhatnak, mandátumuk nem hosszabbítható meg. A nagykuratóriumhoz hasonlóan a nemek aránya kiegyensúlyozott (minimum 3 fő), és legalább 2 tag 40 év alatti legyen. A szakkollégiumok tagjainak fele két évente cserélődik, összetételükről a nagykuratórium dönt.

Helyes lenne, ha a minisztériumi nem írna ki párhuzamos pályázatokat, ezek kerüljenek át az NKA-hoz. Az Alap bevétele a szerencsejátékokból a törvényben rögzített bevétel (minimum 10 Mrd Ft). Az NKA miniszteri keretét a jelenlegi 25 százalékról érdemes lenni tovább csökkenteni 15 százalékra, amely alapvetően vis maior keretként funkcionálna. Az NKA elnöke, a nagykuratórium és szakkollégiumok tagjai munkájukért komolyan vehető anyagi ellenszolgáltatást kapnak, a tagokat szigorú összeférhetlenségi szabályok választják meg. A kuratórium tagjainak munkáját (az Alkotmánybíróság tagjaihoz hasonlóan) titkárok segítik. Szükségesnek látszik, hogy a pályázatokat elbírálók online hozzáférhessenek az eredményekhez, így olyan tevékenységekre, programokra is lenne rálátásuk, amelyeket ők maguk nem ismernek, például a vidéken zajló programok, események. A fesztivál minősítések már majdnem elérték ezt a funkciót. A monitorozás és a minősítés egybevonandó.

Az NKA eddigi működése alatt fölhalmozott hatalmas tapasztalat- és információmennyiség alkalmas a kultúra különböző alrendszeireinek tudományos vizsgálatára is. Részben erre,

részben a futó projektek monitorozására, részben pedig jövőbeni folyamatok előrejelzésére, ajánlások készítésére érdemes lenne létrehozni az NKA Kulturális Innovációs Központját. A kulturális háttérintézmény finanszírozása külön költségvetési forrásból történhetne. Élén pályázat útján kiválasztott, 5 évre megbízott igazgató állna, akinek munkáját az NKA elnöke felügyeli, arról beszámol a nagykuratóriumnak. A Központ legfontosabb feladatai, közé tartozna a projektek monitorozása, hatásvizsgálatok készítése, közpolitikai ajánlások megfogalmazása, valamint kulturális, statisztikai és szociológiai elemzések készítése.

Tudni kell azt is, hogy az EU-pénzek a jövőben nem a közép-magyarországi régióra fognak koncentrálni, ezért a kulturális fejlesztéseket más területekkel együtt ugyancsak a szegénység elleni harc, a leszakadt területek felzárkóztatása érdekében érdemes használni. A kulturális tevékenységben való részvétel örömet ad és közösséget teremt. Maga a tevékenység is fontos a társadalmi integrációban és a közösségteremtésben. Tehát ha kulturális demokráciáról beszélünk, akkor az is fontos, hogy a kultúra összetartsen vagy megújítson bizonyos vegetáló közösségeket, és lehetőséget adjon arra, hogy olyan fiatalok, akik talán más területen nem tudnak kilépni vagy kiemelkedni, megmutathassák a tehetségüket.

*

Néhány szót a **filmművészetről**. 2010 után megtört a magyar film lendülete. A kormány megvonta a Magyar Mozgókép Közalapítvány (MMKA) állami támogatását, majd alkotmányellenes módon megszüntette a közalapítványt. A filmtörvény módosításával létrejött a Magyar Nemzeti Filmalap, amely rendezte az MMKA adósságait, de meg is szerezte annak teljes vagyonát. Az új struktúrát a szakmai szervezetek tiltakozása ellenére hozták létre, politikai nyomás alatt működik. Vezetője szembefordult a magyar filmes hagyományokkal. A filmalap elindulása óta alig készült film, a filmszemlék leálltak, az Alap gazdálkodása teljes mértékben átláthatatlan. Úgy gondolom, hogy az előző korszak filmigazgatása, öngazgatása enyhén szólva nem volt hibátlan, nem működött a rendszer tökéletesen, de legalább a szakmai önkormányzatiság irányába indult el. A mostani rendszernek is lehetnek előnyei, a hatos lottó játékadójából való finanszírozása megtartandó, a forgatókönyv-fejlesztés helyes, ám mégis van egy magyar filmkultúra, ami nem szűkíthető le csupán a filmiparra. Az amerikai filmipari szemlélet szemben áll az európai filmkultúrával; utóbbi teljes vertikumot fed le: a gyártást, a forgalmazást, a digitalizálást, az archiválást, és a terjesztést. Tehát ez egységes egész, amelybe nemcsak a játékfilmek, hanem a kisfilmek, dokumentumfilmek is beletartoznak.

A magyar filmnek erős hagyománya él, egyfajta társadalomkritikai mondanivalóval, szociografikus filmek, művészfilmek, szerzői filmek egész sora készült a korábbi évtizedekben. Nem mindegyik sikerült közülük, néhány nézhetetlen volt, de hát azt sem lehet mondani, mint Zsdanov elvtárs, hogy „művészek, alkossatok remekműveket!” Évente csinálunk majd négy-öt filmet, és mind remekmű lesz! Bárcsak az lenne! A Filmalap által elindított váltás abban áll, hogy hirtelen a hollywoodi szempontból is piacképes filmek felé fordultunk. Ez azért is érdekes, mert a kormányzat minden más tekintetben igyekszik a konzervatív, hagyományos értékrendszer szerint cselekedni, viszont a filmet illetően váratlanul éppen a magyar hagyományokkal szakít, és ezzel szemben egyfajta hollywoodi stílust, pergő forgatókönyveket, apolitikus vígjátékokat preferál. Az szinte biztos, hogy Jancsó Miklós vagy Tarr Béla ebben a forgatókönyv-központú rendszerben nem kapna támogatást. Vissza kell térni a filmkultúra átfogóbb szemléletéhez, a képzés, a fejlesztés, a gyártás, a finanszírozás, a forgalmazás, az archiválás szerves egységéhez.

A jelenlegi filmalap helyett új, demokratikusan működő, európai orientáció filmalapot lenne célszerű létrehozni, ez lenne az Audiovizuális Alap. Vezetőjét nyilvános pályázat alapján a kultúráért felelős miniszter nevezné ki, az Alapon belül szakmai kollégiumok rendszere működne (illetve megfontolandó a skandináv típusú konzulensi rendszer bevezetése, mely itthon a POSZT előválogató rendszeréből lehet ismert). Az Alaphoz kell áthelyezni a központi filmtámogatásokat a televíziótól és az NKA-tól. Fokozott figyelmet kell fordítani, továbbá a filmkultúra terjesztésére: filmek és filmtörténet ismertetése a köz- és felsőoktatásban, a filmklubokban és az interneten. Bővíthető lenne a kereskedelmi és közmédia együttműködése a filmkészítésben és a filmek terjesztésében. Szorosabb európai filmes együttműködések kellene kialakítani (koprodukciók támogatása, európai filmek vetítése, EU-s pályázatok). A közpénzből készült filmek jelenjenek meg a mozikban, a televíziókban, az interneten, DVD-n.

*

Befejezésül a **képzőművészetekről**, ahol a korábbi decentralizáció helyett az intézmények centralizációja lett jellemző. A jelenlegi helyzet annyiban szerencsés, hogy az előadó-művészetre szánt források nem csökkentek lényegesen (bár a független társulatok finanszírozása a korábbinál jóval bizonytalanabbá vált). Megújulás azonban sem szemléleti, sem irányítási síkon nem tapasztalható, ehelyett a zárt struktúrák élnek tovább, a belépő generációk, új műfajok és eljárások emancipációja lassú és gátolt. Az új előadó-művészeti törvény az intézményközpontú szemléletet emeli ki és terjeszti el, a társulati rendszer fetiszálása röghöz kötést eredményez és gátolja a megújulást. A mai elvárások egészen

mások egy progresszív előadó-művészeti szférával szemben. Fontos lenne a misszióvezérelt, helyi adottságokból kiinduló, fejlesztés-fókuszú előadás-szervezés, mely magas művészeti minőséget eredményez. Alapvető a professzionális irányítás, valamint a tagolt és decentralizált rendszer. A koncepciók versenyében kiválasztott és szerződéses keretben támogatott alkotómunka a friss és rugalmas szemléletet biztosíthatja.

Ezért ebben a szektorban fontos lenne az épületgazdálkodás és a művészeti tartalomszolgáltatás hangsúlyosabb szétválasztása; valamint az intézmény-, program- és projektfinanszírozás megkülönböztetése. Utóbbiban az újrapozícionált NKA-ra, a progresszív kulturális politika centrumaként, központi szerep hárulhat. El kell ismertetni a művészeti területen dominánssá váló önfoglalkoztatás sajátosságait, melynek támogatása érdekében speciális státuszt érdemes kidolgozni. Ösztönözni kell a mobilitást, az alkotói gondolkodás- és működésmódok rugalmasságát, a helyi közösségek tapasztalati horizontjának szélesítését. Külön programmal érdemes segíteni a művészeti produkciók intézmények közötti cseréjét, utaztatását, „tájéltatását”. A szakember-utánpótlást a művészeti felsőoktatás korszerűsítésével, és egy művészeti karrieriroda létrehozásával lehetne biztosítani és ösztönözni a művészetpedagógiai kezdeményezéseket.

Láttuk, hogy a Kosáry Domokos által létrehozott, az MTA kebelén belül működő Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát (SZIMA) teljesen figyelmen kívül hagyva olyan embereket választottak be a Magyar Művészeti Akadémiába – ebbe a hirtelen alkotmányos pozícióba emelt magántársaságba – akik Fekete György szavaival, nemcsak „kívülről”, hanem „belülről” is magyarnak látszanak a kormány igényei szerint. Ez a kiválasztás szempontja. „Bizonyos alternatív művészeti ágakkal nekünk nincs dolgunk” – nyilatkozta egyszer Fekete György, az MMA elnöke. Tehát kimondva is kirekesztő, politikailag motivált, homogenizált művészeti akadémiáról van szó. Ezt kormányzati körökben cinikusan úgy tekintik, mint „társadalmasítást”, holott valójában a jobboldali orientációjú párt/állam meghosszabbított karjáról van szó.

Más értelemben is erős centralizáció és homogenizáció zajlik. A múzeumi negyed terve a centralizáció útja, holott az épületeket fenn lehetne tartani Budapest különböző területein, semmi gond nem volna azzal, hogy nem egy helyre vannak iszonyatos összegek árán összezsúfolva. A centralizálás logikusan következik a rendszer természetéből, amely szereti a nagy, zárt, hierarchikus struktúrákat. A kulturális államtitkárság is kicsiny része csupán az öt intézményt átfogó Emberi Erőforrások Minisztériumának.

Vissza kell állítani a kulturális élet szakmai autonómiáját, tiszteletben tartva annak sokszínűségét – ennek jegyében meg kell szüntetni az MMA privilegizált jellegét, hiszen egy a művészi szabadságot megtestesítő köztestületnek semlegesnek és sokoldalúnak kell lennie. A kulturális életben a nemzet egysége leginkább ennek a sokszínűségnek az elfogadásában, védelmében és továbbfejlesztésében nyilvánulhat meg. A kulturális mecenatúrát ésszerű adókedvezményekkel kell ösztönözni a képzőművészeti területen is, amivel megteremthető az állami támogatásoktól való nagyobb függetlenség lehetőségét. Az állami és az európai uniós forrásokból megvalósuló beruházások esetében a beruházási érték egy ezrelékét a beruházással integrált módon kortárs képzőművészeti vagy iparművészeti alkotások létrehozására érdemes fordítani.

*

Ha kudarcot vallott a köztársaság, annak fő oka az volt, hogy bár papíron szinte tökéletes jogállami demokratikus intézményrendszert hoztunk létre – ombudsmannal, alkotmánybírósággal, többpártrendszerrel – az emberek nemigen becsülték és tisztelték, mert úgy érezték, ezek az intézmények nem gyakorolnak érezhető pozitív hatást mindennapi életükre. A szociális helyzet javítása és demokratikus politikai kultúra nélkül nem tudjuk hosszabb távra stabilizálni a demokratikus intézményrendszert. Magyarországon demokratikus fordulatra van szükség, ez pedig nem mehet végbe sikeresen kulturális fordulat nélkül. A demokrácia lehetőségeit ismerő és azokkal élni tudó emberek nélkül nincs működő jogállam. A magyar társadalom egy igen jelentős hányada ma már egyáltalán nem találkozik a kultúrával, ez pedig megengedhetetlen. Az anyagi és szellemi javakban szűkölködő emberek kiszolgáltatottak az államnak és a hatalomnak, a demokrácia sérülékenysége az emberek többségét érintő kulturális elmaradottságból is fakad.
